

sich an der flachen Zuiderseeküste bei Harderwijk (Tjittes, brieflich; Breite des Staugebietes für den Finkenzug etwa 500 m, für den Starzug grösser) und an einer flachen Stelle des Kurischen Haffs (Schüz (7); Breite 400 bis 600 m; betrifft mehrere Zugvogelarten, unter welchen der Buchfink die zahlreichste war). Im Gegensatz hierzu verläuft der konzentrierte Zug an manchen bedachten Wattküsten, wie Van Dobben mir brieflich nochmals bestätigt, in der unmittelbaren Nähe des Deiches. Diese Unterschiede lassen sich zur Zeit nicht erklären. Ich suche die Ursache der Sonderstellung der bedachten Küsten hierin, dass die Vögel einerseits erst spät nachzudrehen anfangen, weil sie ihre Entfernung zum Meere zu hoch einschätzen (der hohe Deich macht einen Teil des Meeres für ihr Auge unsichtbar) und andererseits wegen der Aufwinde den Deich vor dem offenen Gelände bevorzugen.

Literatuur.

1. Dobben, W. H. van, en G. F. Makkink (1934): Vogeltrek over Nederland, Org. Cl. Ned. Vogelk., 6, 87.
- Dobben, W. H. van, (1935): Vogeltrek over Nederland II. Ibid. 7, 143.
- , (1936): Vogeltrek over Nederland III. Ibid. 8, 91.
- , (1938): Theorieën over Vogeltrek en Vogeltrek over Nederland, in: Van Dobben en Hoos: Vogeltrek en Vinkenbaan, uitg. Nederl. Jeugdb. v. Natuurstudie.
2. Koch, J. C. (1934): Vogelzug unter Einfluss von Leitlinie und Windrichtung. Der Vogelzug, 5, 45.
3. Lorenz, K. (1933): Fliegen mit dem Wind und gegen den Wind. Journ. f. Ornithol., 81, 596.
4. Daanje, A. (1933): Vlaktevrees bij trekkende Vinken (*Fringilla coelebs* L.). Ardea 22, 158.
5. Bouma, J. P. en J. C. Koch (1933): Eenige gegevens over spreekwentrek. Org. Cl. Ned. Vogelk., 6, 1.
- Bouma, J. P. en J. C. Koch (1936): Verdere gegevens van geringde spreekwentrek. Ibid., 8, 110.
6. Geyr von Schwappenburg, H. (1933): Zur Theorie der Leitlinie. Ardea, 22, 83.
7. Schüz, E. (1930): Kurzer Bericht vom ersten Beobachternetz der Vogelwarte Rossitten. Der Vogelzug, 1, 89.

De Avifauna van Urk, II.

(17e Publicatie van de „Club van Zuiderzeewaarnemers”)
(met 10 tekstfiguren)

DOOR

Dr C. G. B. TEN KATE.

Inleiding: Op 29 April 1936 had de aanbesteding plaats van een werkhaven bij Urk, met opslagterreinen, een funderingsput (voor eenemaal met schutsluis) met omringdam en aansluitend, ca 300 m lang, gedeelte van de toekomstige ringdijk van de Noordoostelijke inpoldering (Driemaandelijksch Bericht betreffende de Zuiderzeewerken, 17, April 1936, p. 10 en Juli 1936, p. 13). Spoedig daarna werd met de werkzaamheden aangevangen en bij mijn bezoek op 2—3 September 1936 waren deze ingrijpende wijzigingen reeds een eind gevorderd; op 7 April 1937 was het werk geheel voltooid (ibidem, 18, Juli 1937, p. 11).

In het tweede kwartaal van 1937 nam het werk voor de verlenging van het eerste, in zuidoostelijke richting verlopende dijkvak, een aanvang (ibidem, l.c., p. 14), terwijl in Maart 1938 ook werd begonnen met het dijkvak, dat van Urk in noordwaartse richting verloopt (ibidem, 19, April 1938, p. 14). Op 3 October 1939 kwam de verbinding van dit laatste stuk met het dijkvak, dat van Lemmer af was aangelegd, tot stand, waarmee dus Urk feitelijk reeds ophield een eiland te zijn (ibidem, 21, Jan. 1940, p. 10), een omstandigheid waarvan in de afgelopen koude winters bij de voedselvoorziening van de bevolking een dankbaar gebruik is gemaakt; in vroegere jaren bracht hier de ijsvlet uitkomst en later ook de K. L. M.

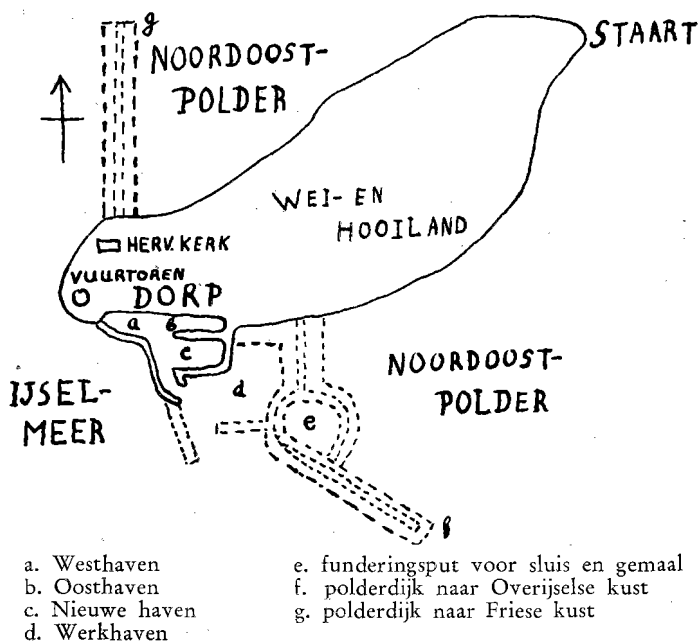

Fig. 1. Urk als toekomstige randgemeente van de Noordoostpolder (grotendeels naar een kaartje in een dagblad).

Tenslotte is op 13 December 1940 de laatste opening in de ringdijk gedicht, terwijl op 7 Januari 1941 het gemaal bij Lemmer met het uitpompen is begonnen, van 22 April j.l. af geassisteerd door dat bij de „Voorst” (Vollenhove). Door beide gemalen tesamen wordt ca 1½ cm daling per etmaal verkregen, welk proces nog zal worden versneld als straks ook het gemaal bij Urk in werking zal komen. Ondiepe gedeelten beginnen reeds droog te vallen, de beschoeiing op Urk wordt afgebroken, in de hoek tussen het eiland en de dijk naar Lemmer bevindt zich al een grote droge vlakte, de „Staart” steekt steeds hoger en breder boven het water uit en straks zal Urk een randgemeente vormen van de nieuwe polder.

Het juiste moment is dus thans aangebroken om de gegevens, die sinds voorjaar 1933, toen de „Avifauna van Urk” als 7e publicatie van de

„Club van Zuiderzeewaarnemers” verscheen, werden verkregen, tot een aanvulling daarop te verwerken.

Waarnemingsdata: In deze periode bracht ik 10 bezoeken aan het eiland, op de volgende data: 13 Maart 1935, 11 Maart 1936, 2-3 Sept. 1936, 18 Mei 1937, 7 Juni 1938, 5 Sept. 1938, 27 Mei 1939, 2-3 Aug. 1940, 18-19 April 1941 en 31 Mei 1941, de beide laatste keren in gezelschap van den correspondent van de „Club van Zuiderzeewaarnemers”,

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 2. Urk, 19 April 1941. Polderdijk naar Friese kust; links het IJsselmeer, rechts de toekomstige Noordoostpolder. Het voorste gedeelte is reeds drooggevallen.

H. Eikel-

boom, thans leerling-analyst aan het Bodemkundig Laboratorium van de Dienst der Zuiderzeewerken te Kampen, die het eiland alleen ook bezocht op 15 Mei 1941. Op 31 Mei was mede aanwezig de correspondent G. J. H. V. Bosch, thans werkzaam bij de M.U.Z. te Kampen. De waarnemingen zijn dus verdeeld over 14 verschillende dagen: 2 in Maart, 2 in April, 4 in Mei, 1 in Juni, 2 in Augustus en 3 in September. Met die, vermeld in de vorige publicatie, er bij gerekend, beschikken wij dus thans over gegevens, afkomstig van 32 dagen, uit de volgende 11 maanden, waarbij de getallen tussen haakjes het aantal waarnemingsdagen aangeven:

Januari (1), Maart (3), April (5), Mei (6), Juni (1), Juli (2), Augustus (4), September (5), October (2), November (2) en December (1). Slechts over Februari ontbreken nog waarnemingen, terwijl met name over de zomermaanden nieuwe gegevens werden verkregen.

Enige betrouwbare mededelingen, mij door enkele enigszins ornithologisch geschoolde Urkers verstrekt, vormen een welkome aanvulling (zie onder: Broedvogels, p. 26). Verder waren voor de samenstelling van de nieuwe lijst ook van belang de mij toegezonden vogels, die op het eiland waren gevonden of gevangen (zie onder: Materiaal, p. 23).

Aantal (sub-) species: Nieuw voor de lijst zijn de volgende 23 soorten: sijsje, *Carduelis spinus* (L.); bruinkopgors, *Emberiza icterica* Eversmann; boomleeuwerik, *Lullula a. arborea* (L.); bergleeuwerik, *Eremophila alpestris flava* (Gm.); fitis, *Phylloscopus trochilus* subsp.; kleine karekiet, *Acrocephalus sc. scirpaceus* (Herm.); rietzanger, *Acrocephalus schoenoba-*

nus (L.); spotvogel, *Hippolais i. icterina* (Vieill.); tuinfluiter, *Sylvia b. borin* (Bodd.); oeverzwaluw, *Riparia r. riparia* (L.); torenvalk, *Falco t. tinnunculus* L.; buizerd, *Buteo buteo* subsp.; grauwe gans, *Anser a. anser* (L.); zomertaling,

Anas querquedula L.; strandpluvier, *Charadrius a. alexandrinus* L.; drie-teenzandloper, *Crocethia alba* (Pall.); bosruiter, *Tringa glareola* L.; witgatje, *Tringa ochropus* L.;

groenpootruiter, *Tringa nebularia* Gunn.,

dwergstern, *Sterna a. albi-frons* (Pall.);

kleine jager, *Stercorarius parasiticus* (L.); kleine alk, *Alle a. alle* (L.) en waterhoen, *Gallinula chl. chloropus* (L.).

Het aantal der positief op Urk aangetroffen species stijgt zodoende van 84 tot 107, waaraan vrij zeker nog moet worden toegevoegd de lachstern, *Gelochelidon n. nilotica* (Gm.); bovendien werden in de huidige periode 2 uilsoorten en 1 of 2 *Cygnus*-soorten aangetroffen. Voor de verdere dubieuze observaties zie men het Bijzonder overzicht (p. 31).

Materiaal: In de periode, die verliep sinds het verschijnen van de eerste lijst, kreeg ik wederom de beschikking over enig materiaal, te weten:

vuurtorenslachtoffers:	10 stuks (4 species)
door mij zelf verzameld:	7 „ (5 „)
dood of ziek aangetroffen:	3 „ (3 „)
gevangen:	11 „ (10 „)

totaal: 31 stuks (22 (21 verschillende) species).

De vuurtorenslachtoffers stammen allen uit de nacht van 4 op 5 November 1935, toen het volgens den schipper van de Urkerbeurtdienst door voortdurende stortregens zeer donker was geweest. Zoals ik in de eerste publicatie reeds vermeldde, vlogen zich de laatste jaren bijna nooit vogels tegen deze vuurtoren dood. Onder deze 10 waren 7 roodborstjes, *Erithacus rubecula* subsp. ¹⁾; verder 1 kramsvogel, *Turdus pilaris* L.; 1 koperwiek, *Turdus musicus* L. en 1 bokje, *Lyminocryptes minimus* (Brünn.).

¹⁾ De voorafgaande nacht vielen abnormaal veel roodborstjes als slachtoffer tegen de vuurtoren Westkapelle („Lev. Natuur”, 40, p. 250).

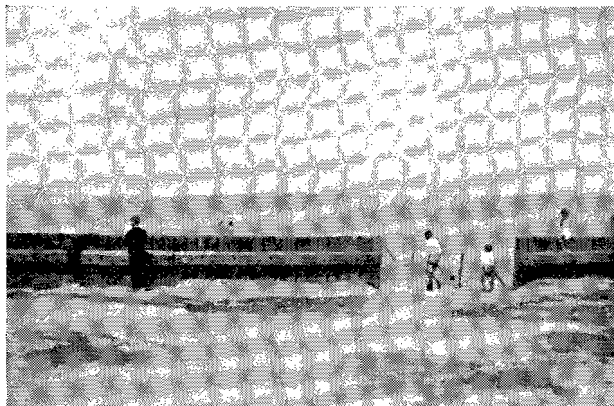

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 3. Urk, 7 Juni 1938. De beschoeiing, die thans gaat verdwijnen.

Door mij zelf werden verzameld: op 11 Maart 1936 2 oeverpiepers, *Anthus spinoletta littoralis* Brehm; op 2 Sept. 1936 2 bontbekpluvieren, *Charadrius b. hiaticula* L. en 1 steenloper, *Arenaria i. interpres* (L.); op 3 Sept. 1936 1 drieteenzandloper, *Crocethia alba* (Pall.); op 31 Mei 1941 1 kleine karekiet, *Acrocephalus sc. scirpaceus* (Herm.).

Dood of ziek werden aangetroffen: op 3 Dec. 1936 een kleine alk, *Alle a. alle* (L.); op $\pm$ 27 Jan. 1937 een kramsvogel, *Turdus pilaris* L.; op $\pm$ 27 Sept. 1940 een kleine jager, *Stercorarius parasiticus* (L.), de laatste op de Noordoostpolderdijk bij Urk.

Gevangen op het eiland werden: op 24 Nov. 1236 een bergleeuwerik, *Eremophila alpestris flava* (Gm.); op 12 Dec. 1936 een waterhoen, *Gallinula chl. chloropus* (L.); op 13 Jan. 1937 een sneeuwgorz, *Plectrophenax n. nivalis* (L.); op $\pm$ 27 Jan. 1937 een keep, *Fringilla montifringilla* L., een geelgorz, *Emberiza c. citrinella* L. en een zanglijster, *Turdus ericetorum* subsp.; op $\pm$ 28 Jan. 1937 een spreeuw, *Sturnus v. vulgaris* L., met Helgoland-ring; einde Febr. 1937 een bruinkopgorz, *Emberiza icterica* Eversmann; op 11 Maart 1937 een geelgorz, *Emberiza c. citrinella* L., een boomleeuwerik, *Lullula a. arborea* (L.) en een heggemus, *Prunella m. modularis* (L.).

Tenslotte toonde men mij op 18 Mei 1937 een sijsje, *Carduelis spinus* (L.), dat einde Jan. 1937 was gevangen en een frater, *Carduelis fl. flavirostris* (L.), eveneens van het eiland afkomstig.

Topogeographische gegevens. Hoewel in de vorige publicatie vrij uitvoerig op dit onderwerp werd ingegaan, is het noodzakelijk dit thans nogmaals aan de orde te stellen, aangezien er drie factoren zijn, die het uiterlijk en de omstandigheden van het eiland aanzienlijk hebben gewijzigd. De eerste factor, de werken in verband met de noordoostelijke inpoldering, werd reeds voldoende in de inleiding besproken. De tweede,

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 4. Urk. Aan de haven tijdens een feestdag; deze afbeelding geeft een indruk van de dichtheid der bevolking.

die van de snelle bevolkingstoename, werd ook in de vorige publicatie reeds kort aangeroerd. Volgens Chr. Plomp (Urk, sociografie van een eilandbevolking, 1940, p. 15) was het aantal inwoners in 1930 meer dan viermaal zo groot als in 1830. In 1930 woonden er

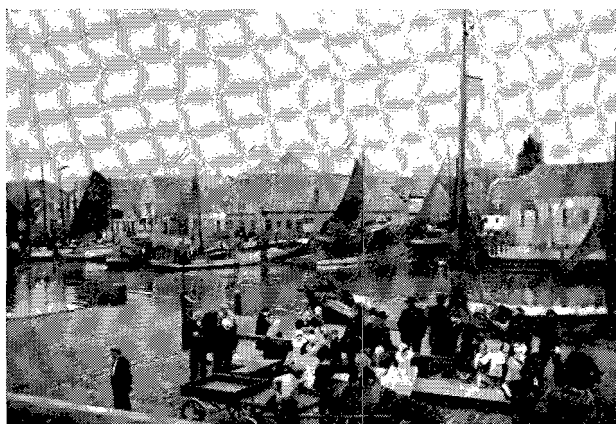

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 5. Urk, 5 Sept. 1938. Het dorp, gezien vanaf de in de haven liggende Kämperboot; in het midden een scheepswerf.

Haag, 1940, p. 49) zelfs 4082, wat overeenkomt met een stijging van 26.9 % sinds 1 Jan. 1931. Het gevolg van deze sterke zielentoe name is geweest, dat ook het huizental de laatste jaren weer met sprongen is vooruitgegaan en er met name aan de Noordzijde van het dorp opnieuw diverse landerijen moesten worden opgeofferd, terwijl bovendien op de terreinen van de Zuiderzeewerken een aantal permanente dienstwoningen werden gebouwd.

Voor ons het belangrijkste is echter de derde factor, de ruilverkaveling, welk in 1935 zijn beslag kreeg. Volgens prof. mr. D. van Blom (Dorpscommunisme uit geslachtenbezit?; Gedenkboek R.

Schuiling, 1924, p. 43) lag beoosten het dorp de aan de burgerlijke gemeente Urk behorende gemeenteweide, waar ieder tegen jaarlijks door de Raad vast te stellen bedragen zijn vee mocht laten weiden. De gemeente ontving daarvoor echter te weinig en kreeg daar-

reeds 3216 mensen, op 1 Jan. 1939 3947; volgens Plomp (l.c., p. 13) betekent dit laatste een bevolkingsdichtheid, welke niet zoveel verschilt van die van Amsterdam. Op 1 Jan. 1940 bedroeg het aantal inwoners volgens de uitgave van de N.V. Drukkerij Albani (Den

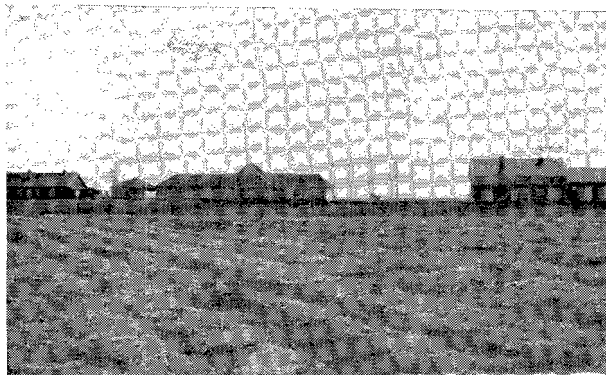

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 6. Urk, 7 Juni 1938. Het hooiland, met op de achtergrond de cantine en directiegebouwen van de Zuiderzeewerken.

om tevens de beschikking over de wintermest, die naar elders werd verkocht. Ten Oosten van deze weide lag het hooiland, waarvan de rechtstoestand onzeker was. Slechts één keer werd dit door de gerechtigden gehooïd; daarna mocht het vee ook hier weiden. Dit hooiland bestond uit tien stukken van uiteenlopende grootte en vorm; elk van deze stukken viel weer uiteen in 28 langwerpige repen, ieder met een eigen merk (telkens op een paaltje aangegeven), dat in ieder der 10 stukken terugkwam. De Urkers spraken van de 28 „stammen”. Het aantal deelgerechtigden van een stam wisselde van 1 tot ca 20, zodat ieder jaar vóór de maaitijd de regeling der beurten moest plaats hebben. Bij het maaien werden van paaltje tot paaltje lijnen gespannen. Deze zeer ingewikkelde toestand kwam het onderhoud van de landerijen allerm minst ten goede; volgens Plomp (l.c., p. 5) liet dit gewoonlijk zeer veel te wensen over en verkeerde het land soms in zo'n slechte toestand, dat het vee er zijn voedsel niet kon vinden en het weidegeld moest worden verlaagd. Tevens verklaart hij deze verwaarlozing uit de omstandigheid, dat de belangstelling voor het land op dit eiland met een overwegende vissersbevolking, buitengewoon gering was.

In plaats van de 280 strookjes zijn nu 16 percelen gekomen; er zijn behoor-

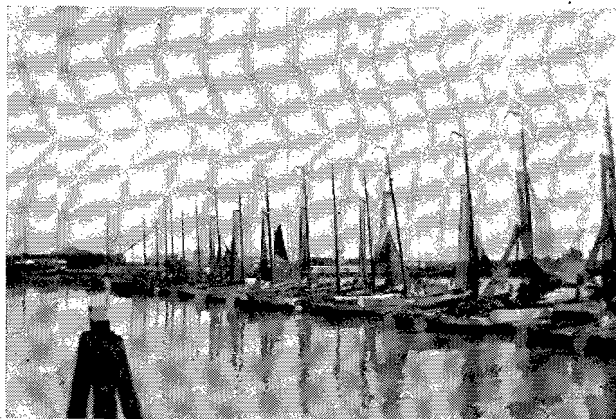

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 7. Urk, 7 Juni 1938. Een deel van de IJsselmeervloot in de haven.

lijke sloten gegraven, het moeras is geheel verdwenen, de percelen werden zeer afdoende omraasterd, terwijl ten overvloede vele borden met het opschrift „Verboden toegang” werden aangebracht. Tenslotte werd midden door het land een weg aangelegd. Het gevolg van dit alles was, dat het grasdek enorm verbeterde en in het hooiland thans ook enkele weidevogels gelegenheid kregen rustig te nestelen, waardoor aan de beruchte periode van vóór de verkaveling, toen er zich met moeite 1 à 2 paartjes veldleeuwerikken konden handhaven, een einde kwam (zie verder onder „Broedvogels”, p. 27).

De broedvogels. In de vorige publicatie wezen wij er op, dat het aantal geregelde Urker broedvogels slechts vier bedroeg, waarvan drie in het dorp (spreeuw, *Sturnus v. vulgaris* L.; huismus, *Passer, d. do-*

mesticus (L.) en huiszwaluw, *Delichon u. urbica* (L.) en één in het weiland (veldleeuwerik, *Alauda a. arvensis* L.).

Wat het dorp betreft, heeft dit aantal een geringe uitbreiding ondergaan: sinds 1940 in ieder geval broedt er de zwarte kraai, *Corvus c. corone* L. en ook de vink, *Fringilla coelebs hortensis* Brehm?, is vrij zeker als tamelijk geregelde broedvogel te beschouwen. Eenmaal werd verder het broeden van de merel, *Turdus m. merula* L., met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid vastgesteld. Waarschijnlijk is ook het nestelen van de gierzwaluw, *Apus a. apus* (L.), terwijl dat voor de koolmees, *Parus m. major* L., niet is uitgesloten.

Naast het dorp zijn intussen de opslagterreinen verzeen, waar de witte kwikstaart, *Motacilla a. alba* L., zich heeft gevestigd, terwijl dit mogelijk ook met de boerenzwaluw, *Hirundo r. rustica* L., het geval is (geweest?).

Wat het weiland aangaat, hier is door de ruilverkaveling het aantal geregelde broedvogels toegenomen door vestiging van gele kwikstaart, *Motacilla fl. flava* L., en wilde eend, *Anas pl. platyrhynchos* L., terwijl daarbij waarschijnlijk ook de graspieper, *Anthus pratensis* (L.), geteld moet worden en broedpoging van de kievit, *Vanellus vanellus* (L.), niet uitgesloten is te achten.

Hieronder volgt nu in systematische volgorde een bespreking van de soorten, die geregeld, dan wel incidenteel of dubieus als broedvogel op het eiland voorkomen.

Corvus c. corone L. — Zwarte kraai.

Op 2 Aug. 1940 wezen arbeiders, die op het kerkhof werkten, mij aldaar een nest, waarin jongen (volgens hen zelfs tweemaal) zouden zijn voortgebracht; de volgende dag vertelde ook een Urker vogelliefhebber mij over dat nest en de vogels. Die dag telde ik totaal negen zwarte kraaien in het weiland, vlak achter het dorp. Op 27 Mei van het voorafgaande jaar had ik aldaar ook reeds 2 ex. in het land waargenomen.

Bij ons bezoek op 18 en 19 April 1941 ontdekten wij een nest in een iep aan een weg bij het kerkhof, waarop wij een kraai zagen neerstrijken en later ook broedend aantroffen; in totaal telden wij ca. 6 op het eiland rondzwervende ex.

Op 15 Mei zag Eikelboom een kraai met voedsel in zijn bek naar het nest vliegen, terwijl dat op 31 Mei verlaten was en wij toen in de omgeving 4 voorwerpen waarnamen. Tevens bevond zich toen een nest in een populier bij de scheepswerf aan de Oostzijde van het dorp.

Sturnus v. vulgaris L. — Spreeuw.

De spreeuw bleef minstens even talrijk als voorheen; tijdens onze bezoeken namen wij o.a. nestelende vogels waar, spreeuwen, die voedsel voor hun jongen zochten en een uitgevlogen jong, dat werd gevoerd.

Fringilla coelebs hortensis Brehm? — Vink.

Op 18 Mei 1937 zongen aanhoudend minstens 2 vinken in de omgeving van het kerkhof; volgens een Urker vogelvanger broedden in dat jaar ca.

6 paar op het eiland, bij het kerkhof en in de bomen aan de Oostzijde van de haven, terwijl hij beweerde enkele nesten te hebben gevonden. Op 7 Juni 1938 kon ik bij het kerkhof echter geen vinken ontdekken. Op 27 Mei 1939 zat een ♂ op de beschoeiing aan de Noordzijde van het eiland. In 1940 zou de vink volgens een andere Urker vogelliefhebber niet op het eiland hebben genesteld. In 1941 nam E i k e l b o o m echter op 15 Mei bij het kerkhof een zingend ♂ waar, terwijl wij op 31 Mei een zingend ♂ en ook een ♀ aantroffen bij de cantine van de Zuiderzeewerken.

Passer d. domesticus (L.) — Huismus.

Nog steeds uiterst talrijke broedvogel.

Alauda a. arvensis L. — Veldleeuwerik.

Op 18 Mei 1937 zag ik een zingend voorwerp boven het weiland; op 7 Juni 1938 en 27 Mei 1939 nam ik de soort echter niet waar. Ook van de bezoeken op 15 en 31 Mei 1941 ontbreken gegevens. De soort is dus in ieder geval niet vooruit gegaan, maar daar niet alle weilanden geheel doorkruist konden worden (hooiland!), wil dit nog niet zeggen, dat de soort als broedvogel is verdwenen.

Anthus pratensis (L.) — Graspieper.

Zowel op 18 Mei 1937 als op 7 Juni 1938 en 27 Mei 1939 werd de soort in 1 of enkele ex. waargenomen, evenzo op 15 Mei 1941, toen E i k e l b o o m een ex. zag opvliegen uit een slootwal en even later weer enkele. Ongetwijfeld broedt de soort de laatste jaren dus wel op het eiland; overigens namen wij op 31 Mei 1941 geen enkele vogel waar.

Motacilla fl. flava L. — Gele kwikstaart.

Door de ruilverkaveling kreeg ook de gele kwikstaart gelegenheid zich op Urk te vestigen. Reeds op 18 Mei 1937 zag ik enkele ex., waarvan minstens één de indruk maakte broedvogel te zijn. Ook op 7 Juni 1938 nam ik enkele ex. waar, eenmaal ook een adulte met een jonge vogel. Verder waren er ook op 27 Mei 1939 verscheiden aanwezig, o.a. 2 paartjes, waarbij een ♀ met nestmateriaal in de bek. Ook op 31 Mei 1941 observeerden wij een paartje, waarvan het ♀ nestmateriaal bij zich had. Volgens mededeling aan E i k e l b o o m door een Urker vogelliefhebber zou deze laatste in 1941 tijdens het hooien een nest met jongen hebben gevonden.

Motacilla a. alba L. — Witte kwikstaart.

Een Urker vogelliefhebber deelde mij in Aug. 1940 mede, dat in 1939 een paartje witte kwikstaarten had genesteld in steenopslag van de Zuiderzeewerken; echter niet in 1940, volgens hem wegens de toen gewijzigde situatie. Op 15 Mei 1941 nam E i k e l b o o m een ex. waar in het weiland, nadat wij aldaar op 18 April reeds een paartje hadden aangetroffen. Tenslotte vonden wij op 31 Mei 1941 een nest met 6 bijna vluchtige jongen, op aanwijzing van een arbeider, onder een tijdelijke steiger aan de werkhaven.

? (*Parus m. major* L. — Koolmees).

Een Urker vogelliefhebber vertelde mij op 18 Mei 1937, dat er ook „mezen” op het eiland nestelden. Indien dat werkelijk het geval is (geweest), moet dit wel de koolmees betreffen, die in verschillende maanden door ons op het eiland werd aangetroffen (zie hiervoor ook de eerste publicatie), hoewel wij zelf niet over waarnemingen uit de broedtijd beschikken (van de pimpelmees, *Parus c. coeruleus* L., is slechts één najaarswaarneming bekend).

Turdus m. merula L. — Merel.

Op 18 Mei 1937 nam ik bij het kerkhof een ♀ waar, dat naar de dakgoot van de kerk vloog, daar blijkbaar voedsel zocht, om vervolgens in het klimop daaronder te verdwijnen; even later verscheen ook een ♂. In 1937 heeft de merel dus wel zeker bij de kerk gebroed, evenals zulks in 1931 het geval moet zijn geweest (zie de eerste publicatie). Op 7 Juni 1938 kon ik geen merels ontdekken; volgens de arbeiders was het klimop juist in dat voorjaar sterk gesnoeid. Ook op 27 Mei 1939 zag ik geen merels, terwijl een Urker vogelliefhebber mij in Aug. 1940 mededeelde, dat ook in dat seizoen geen merels bij het kerkhof hadden genesteld. Ook van de bezoeken in Mei 1941 ontbreken waarnemingen.

? *Hirundo r. rustica* L. — Boerenwaluw.

Op 18 Mei 1937 nam ik minstens twee-, waarschijnlijk driemaal een ex. waar. Het ene positieve geval, toen 1 boerenwaluw met 3 huiszwaluwen aan de Noordzijde buiten de beschoeiing → O vloog, had mogelijk betrekking op trek; het andere betrof een boven het weiland rondvliegend ex. Het lijkt niet uitgesloten, dat de boerenwaluw, althans dat jaar, op Urk heeft genesteld, bijv. op het opslagterrein van de Zuiderzeewerken. Daar staat echter tegenover, dat uit de latere jaren gegevens uit de broedperiode ontbreken.

Delichon u. urbica (L.) — Huiswaluw.

Het maakt de indruk, dat het aantal nesten van de huiswaluw de laatste jaren weer is toegenomen, doordat deze klaarblijkelijk meer met rust worden gelaten. Zo zag ik 2 en 3 Aug. 1940 vrijveel nesten onder daklijsten van woningen in het dorp, o.a. met jongen, die werden gevoerd; op 31 Mei 1941 telden wij eveneens verscheiden nesten aan woningen en aan de fabriek aan de oostzijde van het dorp, terwijl sommige paartjes aan het bouwen waren.

? *Apus a. apus* (L.) — Gierzwaluw.

Het begint er steeds meer op te gelijken, vooral door de gegevens over 1941, dat de waarnemingen op 7 Juni 1938, 27 Mei 1939, 14 Juni 1941 en op 25 en 26 Juni 1941 niet op trekkers, maar op broedvogels betrekking hebben. Verdere aanwijzingen ontbreken echter.

Anas pl. platyrhynchos L. — Wilde eend.

Op 7 Juni 1938 kwam eerst een paartje van uit zee aanvliegen en daalde in het weiland; later vloog een ♀, achtervolgd door 2 ♂♂, van het land af zee op. Wellicht heeft dus de wilde eend reeds dat jaar op Urk genesteld; ook de waarneming van 8 stuks bijeen in een sloot op 3 Aug. 1940 wijst in die richting. Op 18 April 1941 joegen wij eerst een ♂ en even later een ♀ in het weiland op; het ♀ keerde spoedig terug, even later ook het ♂. Op 19 April joegen wij een ♀ in dezelfde omgeving op van een nest in een slootwal, met 1 ei er in, terwijl iets verderop de schaalresten

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 8. Urk, 19 April 1941. Broedplaats van *Anas platyrhynchos*; op de achtergrond het dorp.

van minstens 2 andere eieren lagen. Op 15 Mei was het nest leeg, maar zat er veel dons in en vloog het ♀ kwakend op, even daarna terugkerend met het ♂. Tijdens beide bezoeken (op 18 en 19 April en 31 Mei) waren nog twee andere paartjes waargenomen (zie onder: „Bijzonder overzicht”, p. 37).

?? *Vanellus vanellus* (L.) — Kievit.

De waarneming op 18 Mei 1937 van 2 kieviten, die eerst opvlogen, maar daarna weer neerstreken, wijst, wat de datum betreft, wellicht op een broedpoging; die van 7 Juni 1938 kan ook op trek slaan, temeer, waar één vogel later → NNO zee op koerste en uit het gezicht verdween. Ook op 31 Mei 1941 joegen wij 1 kievit op, die verderop weer neerviel, terwijl veel later op de dag 3 vogels boven het land → W, over de dijk naar Lemmer, vlogen.

Trekrichting. Het aantal nieuwe gegevens over de directe trek is zeer gering, vooral natuurlijk daar de meeste waarnemingsdagen buiten de hoofdtrektijden vallen.

Voorjaarstrek. Laten wij de gevallen, die niet met zekerheid op echte trek slaan, buiten beschouwing, dan blijven er slechts enkele over, verlopende in ONO- of ca NO-richting: 1 bonte kraai → ONO; 2 boerenzwaluwen → ONO; koppeltje bonte (?) strandlopers → ONO; 2 lach (?) sterns ca → NO. De 4 grauwe ganzen, die → ZZW vlogen, zwierden vermoedelijk meer rond dan dat hier van trek sprake was.

Najaarstrek. 1 blauwe (?) reiger → ca Z (ruwe schatting); 3 kieviten, 31 Mei → W; 1 kievit, 7 Juni → NNO; meer dan 30 kieviten, 3 Aug. overvliegend en aan de Noordzijde uit het gezicht verdwijnend (dus ongeveer hetzelfde verschijnsel als in de vorige waarnemingsperiode voor roek, spreeuw en veldleeuwerik werd geconstateerd); 26 Juni, 3 kieviten → ZW.

Tenslotte zij nog opgemerkt, dat door de aanwezigheid van de ringdijk om de toekomstige Noordoostpolder de trekrichting bij Urk vermoedelijk reeds wijzigingen heeft ondergaan. Zo koerste een veldleeuwerik op 19

April 1941 → ZO, in welke richting ook het eerste dijkgedeelte verloopt; verder vloog op 19 April 1941 een grutto (spec. ?) ca → O over om daarna in zuidelijke richting naar de polderdijk af te buigen. Tenslotte joeg op 18 April 1941 een torenvalk al biddend langs de dijk, die van Urk naar Lemmer loopt, in de richting Urk, dus → Z.

Weersgesteldheid.

- 13 Maart 1935: Vrij krachtige, later krachtige Oostenwind; aanvankelijk licht bewolkt, later helder, iets dampig.
- 11 Maart 1936: Aanvankelijk zwakke, later krachtige NO—O-wind, bewolkt, dampig; koud.
- 2 Sept. 1936: Zwakke ZW-wind; grotendeels bedekte lucht, later zonnig; 's middags tijdelijk betreffend met krimpwind; 's avonds bijna stil.
- 3 Sept. 1936: Zwakke ZZO-wind; eerst mist, die later optrekt; het wordt dan zeer warm met bijna wolkeloze lucht.
- 18 Mei 1937: Krachtige ca NO-wind; bedekt, met nu en dan zon; later op de middag stormachtige wind, met iets regen.
- 7 Juni 1938: ZO-wind; zeer warm.
- 5 Sept. 1938: Zwakke Oostelijke wind; afwisselend bewolkt; later op de middag toenemende wind met in het Oosten opzettende donkere lucht.
- 27 Mei 1939: NW-wind; meest bewolkt; vrij koud; later op de middag tijdelijk zon.
- 2 Aug. 1940: NO-wind; geleidelijk zon; het wordt zeer warm; 's avonds iets krimpwind, met afkoeling.
- 3 Aug. 1940: NO-wind; eerst dampig; later zeer warm.
- 18 April 1941: Vrij krachtige ZO-wind; bijna geen bewolking.
- 19 April 1941: 's Morgens vroeg regen met vrij krachtige Z-wind; daarna droog met eerst zware, later sterk afnemende bewolking; 's middags komt in het Zuiden een donkere lucht op, die de terugreis zeer stormachtig doet worden.
- 15 Mei 1941: Vrij sterke N-wind; zware bewolking, later geleidelijk opklarend; tenslotte mooi, zonnig weer.
- 31 Mei 1941: Zwakke NW-wind; afwisselend bewolkt; later zeer zonnig en warm.

Wijze van publicatie. In het bijzonder overzicht zijn alleen de nieuwe gegevens verwerkt. Indien over soorten, vermeld in de vorige publicatie, geen nieuwe waarnemingen werden verkregen, is uitsluitend de naam van deze soorten opgenomen.

BIJZONDER OVERZICHT.

Corvus cornix cornix L. — Bonte kraai.

13 Maart 1935, 1 → ONO. 18 April 1941, 8 in weiland, waarvan later 6 aan NO-zijde verdwijnend; weer later minstens 4 achter op „Staart” (mogelijk van die 6).

Corvus corone corone L. — Zwarte kraai.

27 Mei 1939, 2 in weiland. 3 Aug. 1940, 9 in weiland (zie ook onder: „Broedvogels”, p. 27). 18 en 19 April 1941, ca 6 rondzwervend; nest in iep aan weg bij kerkhof, waarop vogel zien neerstrijken en broedend aange troffen. 15 Mei 1941, 2 in weiland; ad. met voedsel in bek naar nest vliegend (E.). 31 Mei 1941, 1 in weiland; nest bij kerkhof verlaten; in de omgeving 4 ex.; nieuw nest in populier bij scheepswerf.

Corvus frugilegus frugilegus L. — Roek.

Coloeus monedula subspecies — Kauw.

19 April 1941, 3 rondzwervend met zwarte kraaien. 31 Mei 1941, 1 in weiland.

Pica pica pica (L.) — Ekster.

Sturnus vulgaris vulgaris L. — Spreeuw.

Op alle data. 19 April 1941 3 × een ex. met nestmateriaal; 18 Mei 1937 en 31 Mei 1941, voedselzoekend voor de jongen in weiland. ca 28 Jan. 1937, ♀ Helgoland A 642832, ○ juv. 14 Mei 1936 in Sachsen (coll. t e n K a t e). 2 en 3 Aug. 1940, vrijwel wit ex. in weiland.

Chloris chloris chloris (L.) — Groenling.

Carduelis spinus (L.) — Sijsje.

Einde Jan. 1937, 1 gevangen (18 Mei 1937 gezien bij vogelvanger).

Carduelis flavirostris flavirostris (L.) — Frater.

Geen nieuwe waarnemingen; wel 18 Mei 1937 een ex. bij vogelvanger gezien, dat op het eiland was gevangen.

Carduelis cannabina cannabina (L.) — Kneutje.

Fringilla coelebs subspecies — Vink.

13 Maart 1935, 1 bij kerkhof. 11 Maart 1936, 1 bij vuurtoren. 18 Mei 1937, een paar ♂♂ aanhoudend zingend bij kerkhof (zie ook onder: „Broedvogels”, p. 27). 27 Mei 1939, ♂ op beschoeiing aan Noordzijde. 18 April 1941, 1 bij kerkhof; 2 in weiland achter dorp. 19 April 1941, minstens 5 bij kerkhof; 1 in weiland. 15 Mei 1941, ♂ zingend bij kerkhof (E.). 31 Mei 1941, ♂ zingend bij cantine van Zuiderzeewerken; in de buurt een ♀.

Fringilla montifringilla L. — Keep.

ca 27 Jan. 1937, 1 gevangen bij de „Top” (coll. t e n K a t e).

Passer domesticus domesticus (L.) — Huismus.

Op alle data over gehele eiland veelvuldig aangetroffen.

Passer montanus montanus (L.) — Ringmus.

19 April 1941, paartje in weiland.

Emberiza citrinella citrinella L. — Geelgors.

± 27 Jan. 1937, ♂ gevangen bij de „Top” (coll. t e n K a t e). ± 11 Maart 1937, 1 gevangen op polderdijk beoosten Urk (12 Maart ontvangen en te Kampen weder vrij gelaten). 19 April 1941, 1 aan middenweg.

Emberiza icterica Eversmann — Bruinkopgors.

Einde Febr. 1937, ♂ gevangen bij de fabriek aan Oostzijde van dorp (coll. t e n K a t e; Limosa, 10, p. 108).

Emberiza schoeniclus schoeniclus (L.) — Rietgors.

11 Maart 1936, 1 in weiland. 18 April 1941, 1 of 2 ibidem. 19 April 1941, 1 ♀ ibidem.

Plectrophenax nivalis nivalis (L.) — Sneeuwgorst.

13 Maart 1935, minstens 8 in weiland. 13 Jan. 1937, ♀ gevangen (coll. t e n K a t e).

Lullula arborea arborea (L.) — Boomleeuwerik.

13 Maart 1935, 1 achter dorp aan Oostzijde; later 1 (zelfde?) bij nieuwe huizen aan NW-zijde. ± 11 Maart 1937, ♂ gevangen (coll. t e n K a t e).

Alauda arvensis arvensis L. — Veldleeuwerik.

13 Maart 1935, op 2 plaatsen troepje in weiland. 11 Maart 1936, 1 zingend ex.; verder enige in weiland. 18 Mei 1937, 1 zingend ex. 5 Sept. 1938, 1 in weiland. 19 April 1941, 1 van af dorp over weiland → ZO, „Ijselmeer” op.

Eremophila alpestris flava (Gm.) — Bergleeuwerik.

24 Nov. 1936, ♂ gevangen in weiland (coll. t e n K a t e; Limosa, 10, p. 61).

Anthus pratensis (L.) — Graspieper.

13 Maart 1935, 1 in weiland. 11 Maart 1936, mogelijk enkele tussen oeverpiepers ibidem. 18 Mei 1937, enkele opvliegend bij nieuwe middenweg. 7 Juni 1938, 1 ibidem. 27 Mei 1939, 2 ibidem; later nog weer (zelfde?). 18 April 1941, 1 en minstens 30 in weiland; 2 op NO-polderdijk. 19 April 1941, enkelingen en troep in weiland. 15 Mei 1941, 1 opvliegend uit slootwal; even later weer enkele (E.).

Anthus spinoletta littoralis Brehm — Oeverpieper.

13 Maart 1935, 4 op vuilnis bij watermolen. 11 Maart 1936, enige in weiland (2 verzameld; ♂ in coll. t e n K a t e).

Motacilla flava flava L. — Gele kwikstaart.

2 en 3 Sept. 1936, enkele in weiland. 18 Mei 1937, 1 in weiland, die indruk maakt broedvogel te zijn; ook later telkens 1. 7 Juni 1938, enkele ibidem; eenmaal een ad. met juv. 5 Sept. 1938, enkele ibidem. 27 Mei 1939, paartje ibidem; 1 op beschoeiing bij „Staart”; verscheiden langs middenweg, o.a. paartje, waarvan ♀ met nestmateriaal in bek. 2 Aug. 1940, enkele in weiland. 3 Aug. 1940, duidelijk meer dan vorige dag. 18 en 19 April 1941, enige in weiland, o.a. 1 × 5 geteld. 15 Mei 1941, 1 en 2 ibidem (E.). 31 Mei 1941, hier en daar in weiland, o.a. paartje, waarvan ♀ met nestmateriaal in bek.

Motacilla alba alba L. — Witte kwikstaart.

2 Sept. 1936, 1 buiten beschoeiing aan Noordzijde. 3 Sept. 1936, 1 in zelfde omgeving. 18 April 1941, paartje bij middenweg. 15 Mei 1941, 1 in weiland (E.). 31 Mei 1941, nest met 6 bijna vluchtige jongen onder een tijdelijke steiger aan de werkhaven. Zie ook onder: „Broedvogels”, p. 28.

Certhia brachydactyla megarhynchos (?) Brehm — Korttenige (?) boomkruiper.

Parus major major L. — Koolmees.

13 Maart 1935, 1 in boom bij gemeentehuis. 11 Maart 1936, 1 bij kerkhof. Zie ook onder: „Broedvogels”, p. 29.

Parus coeruleus coeruleus L. — Pimpelmees.

Regulus regulus regulus (L.) — Goudhaantje.

Regulus ignicapillus ignicapillus (Temm.) — Vuurgoudhaantje.

18 April 1941, 1 bij sloot aan Noordzijde. 19 April 1941, 1 ibidem.

Lanius excubitor excubitor L. — Klapekster.

Muscicapa striata striata (Pall.) — Grauwe vliegenvanger.

15 Mei 1941, 1 bij kerkhof (E.).

Muscicapa hypoleuca hypoleuca (Pall.) — Zwartgrauwe vliegenvanger.

Phylloscopus trochilus subspecies — Fitis.

19 April 1941, 1 of 2 zingend bij kerkhof; 1 zingend in weiland. 15 Mei 1941, 1 zingend bij kerkhof (E.).

Phylloscopus species?

18 April 1941, 2 in riet in sloot; 1 in wilg bij sluisput. 19 April 1941, 1 in riet in sloot. 15 Mei 1941, 1 ibidem (E.). Vermoedelijk meest of steeds

Phylloscopus trochilus subspecies.

? *Acrocephalus arundinaceus arundinaceus* (L.) — Grote karekiet.

3 Aug. 1940, 1 dubieuze waarneming bij sloot aan middenweg (de vogel werd door een juist passerende fietser verjaagd).

Acrocephalus sc. scirpaceus (Herm.) — Kleine karekiet.

31 Mei 1941, 1 en 2 × 2, deels zingend, in riet in sloot; 2 bij beschoeiing; 1 bij middenweg (verzameld).

Acrocephalus schoenobaenus (L.) — Rietzanger.

5 Sept. 1938, 1 in klein rietcomplex. 3 Aug. 1940, 1 bij een sloot.

Hippolais icterina icterina (Vieill.) — Spotvogel.

18 Mei 1937, 1 zingend bij kerkhof. 31 Mei 1941, 1 zingend ibidem en 1 zingend in wilgenbosje achter cantine der Zuiderzeewerken.

Sylvia borin borin (Bodd.) — Tuinfluiter.

31 Mei 1941, 1 zingend bij kerkhof en 1 zingend in wilgenbosje achter cantine der Zuiderzeewerken.

Sylvia atricapilla atricapilla (L.) — Zwartkop.

19 April 1941, 1 of 2 ♂♂ bij kerkhof.

Turdus pilaris L. — Kramsvogel.

4/5 Nov. 1935, 1 doodgevlogen tegen vuurtoren (ontvangen van lichtwachter L o o s m a n). 11 Maart 1936, enkele in weiland. ± 27 Jan. 1937, 1 dood gevonden (ontvangen).

Turdus ericetorum subspecies — Zanglijster.

± 27 Jan. 1937, 1 gevangen (ontvangen). 18 April 1941, 1 bij kerkhof en

4 à 5 in weiland. 19 April 1941, minstens 6 bij kerkhof, waarvan 1 even zingend; 2 × 1, 3 à 4 en enkele in weiland, deels mogelijk zelfde.

Turdus musicus L. — Koperwiek.

4/5 Nov. 1935, 1 doodgevlogen tegen vuurtoren (ontvangen van lichtwachter L o o s m a n).

Turdus merula merula L. — Merel.

13 Maart 1935, 1 bij kerkhof en 1 bij scheepswerf aan Oostzijde. 11 Maart 1936, 3 bij kerkhof. 18 Mei 1937, ♀ op kerkhof, dat tenslotte in klimop van de kerk verdwijnt; even later ♂ in zelfde omgeving. Zie verder onder: „Broedvogels”, p. 29.

Oenanthe oenanthe subspecies — Tapuit.

2 en 3 Sept. 1936, enkele bij middenweg. 18 Mei 1937, 10 à 15 in weiland. 5 Sept. 1938, enkele ibidem. 27 Mei 1939, minstens 4 bij beschoeiing. 3 Aug. 1940, minstens 2 ibidem. 18 April 1941, 1 aan kust bij vuurtoren; 3 en 6, deels mogelijk zelfde, op krib. 15 Mei 1941, 1 in weiland; 5 en 4 op kribben (E.).

Saxicola rubetra (L.) — Paapje.

2 Sept. 1936, 1 bij middenweg. 3 Sept. 1936, enkele in weiland. 18 Mei 1937, zingend ♂ ibidem; later een ♀ en iets verderop zingend ♂ aan middenweg (wel doortrekkers). 5 Sept. 1938, 1 in weiland. 15 Mei 1941, 1 op krib (E.).

Phoenicurus phoenicurus phoenicurus (L.) — Gekraagde roodstaart.

2 Sept. 1936, ♀ vel juv. op kerkhof. 18 April 1941, ♂ aan kust bij vuurtoren en even later ♂ bij kerkhof (vermoedelijk zelfde ex.).

Phoenicurus ochrurus gibraltariensis (Gm.) — Zwarte roodstaart.

Luscinia svecica subspecies — Blauwborst.

18 Mei 1937, 1 aan slootkant. 3 Aug. 1940, 1 ibidem.

Erithacus rubecula subspecies — Roodborst.

4/5 Nov. 1935, 7 doodgevlogen tegen vuurtoren (♂ in coll. t e n K a t e); ontvangen van lichtwachter L o o s m a n. 18 April 1941, 1 bij kerkhof. 19 April, 1 ibidem; 1 bij Geref. kerk in dorp; 1 in weiland; 1 bij beschoeiing en 1 bij middenweg.

Prunella modularis modularis (L.) — Heggemus.

11 Maart 1936, 1 op middenweg; 2 bij kerkhof. ± 11 Maart 1937, ♂ gevangen in het dorp (coll. t e n K a t e).

Troglodytes troglodytes troglodytes (L.) — Winterkoning.

18 April 1941, 1 bij kerkhof; 1 aan dijkvloeiing van sluisput. 19 April 1941, 2 bij kerkhof.

Hirundo rustica rustica L. — Boerenwaluw.

2 Sept. 1936, 1 jagend bij „Staart”. 18 Mei 1937, 1 (dubieus) overvliegend in dorp; 1 (met 3 huiszwalwen) aan Noordzijde buiten beschoeiing → O; 1 vliegend boven weiland. 5 Sept. 1938, enige vliegend ibidem. 19 April 1941, 2 over weiland → ONO „IJsmeer” op; 1 jagend boven weiland.

Delichon urbica urbica (L.) — Huiszwaluw.

2 Sept. 1936, 1 boven haven en 1 bij kerkhof. 3 Sept. 1936, enkele boven weiland. 18 Mei 1937, 3 (met 1 boerenzwaluw) aan Noordzijde buiten beschoeiing → O. 7 Juni 1938, aantal aan Oostzijde van dorp en in weiland, rondvliegend. 5 Sept. 1938, tamelijk veel, vliegend boven weiland. 27 Mei 1939, jagend bij vuurtoren en boven weiland. 2 en 3 Aug. 1940, jagend bij kerkhof; in dorp vrijveel nesten onder daklijsten, o.a. met jongen, die gevoerd werden. 15 Mei 1941, enkele vliegend boven dorp (E.). 31 Mei 1941, verscheiden nesten aan huizen en aan de fabriek aan Oostzijde; de ouden waren druk aan het bouwen.

Riparia riparia riparia (L.) — Oeverzwaluw.

2 en 3 Sept. 1936, zeer veel boven haven en achter het dorp (muggenplaag). 5 Sept. 1938, veel boven weiland.

Apus apus apus (L.) — Gierzwaluw.

7 Juni 1938, minstens 3 aan Oostzijde laag langs beschoeiing vliegend. 27 Mei 1939, 1 boven eiland. 2 Aug. 1940, 1 ibidem. 3 Aug. 1940, 1 bij Noordpunt. 14 Juni 1941, 1 vliegend boven eiland (E.) ¹⁾. 25 Juni 1941, 1 op 2 km afstand van Urk rondjagend boven dijk naar Lemmer (E.) ¹⁾. 26 Juni 1941, 's morgens 3 à 4 rondjagend bij vuurtoren; 's middags 3 à 4 jagend boven weiland (E.) ¹⁾.

(*Asio o. otus* L. — Ransuil en *Tyto alba* — Kerkuil vel *Asio flammeus* — Velduil). In een der grote dagbladen kwam, gedateerd 9 Nov. 1934, een bericht voor, dat op het eiland Urk een „invasie van ooruilen” had plaats gehad. Er was „een vlucht uilen neergestreken”, die „uit Friesland zouden stammen”. Daaronder waren er 2 „zonder oortjes”, die zich gemakkelijk lieten vangen, dus wel kerk- of velduilen, terwijl de andere oortjes droegen, dus wel ransuilen moeten zijn geweest, temeer, daar zij in de bomen bij de haven zaten (Orgaan Cl. N. V., 7, p. 123).

Dit viel samen met de uilen-invasie en uilensterfte in winter 1934/1935 (zie ibidem, p. 172—182).

Falco tinnunculus tinnunculus L. — Torenvalk.

13 Maart 1935, 1 „biddend” achter dorp; later 1 neerstrijkend op haantje van raadhuistorentje, terwijl daar nog een tweede boven komt vliegen. 18 April 1941, 1, telkens biddend, boven dijk naar Lemmer, dichtbij Urk → Urk (E.).

Buteo buteo subspecies — Buizerd.

13 Maart 1935, 1 opgejaagd bij watermolen, neerstrijkend op schuurtje in weiland en later vliegend in richting van dorp.

Accipiter nisus subspecies — Sperwer.

Haliaeetus albicilla albicilla (L.) — Zeearend.

Ardea cinerea cinerea L. — Blauwe reiger.

5 Sept. 1938, 1 (w.s. deze species) hoog over bij dorp, ca → Z. 15 Mei 1941, 1 W → O over zuidelijke polderdijk, vlak buiten Urk (E.).

¹⁾ Deze waarnemingen werden gedaan tijdens bezoeken, o.a. voor botanische doeleinden, waarbij practisch niet op vogels kon worden gelet, zodat deze data niet onder de waarnemingsdata (zie p. 22) zijn vermeld.

(*Cygnus olor* (Gm.) — Knobbelzwaan en *Cygnus* species).

Winter 1939/1940, hoogstens 15 in weiland tijdens koude periode, volgens betrouwbare mededelingen; 1 zou zijn gegrepen en op last van de politie weer zijn vrij gelaten. Begin Febr. 1941, „geweldig veel ganzen en zwanen aangekomen”. „Bij de vuurtoren zitten deze vogels nu veelal”. „De politie... verzorgt de beesten goed....”. (Kampernieuwsblad, 8 Febr. 1941). Volgens ons op 19 April verstrekte betrouwbare mededelingen waren er 14 zwanen geweest met duidelijke knobbels, die eerst in een wak bij de vuurtoren zaten en later in het land bij de watermolen. Deze laatste waarneming betrof dus in ieder geval *Cygnus olor*.

Anser anser anser (L.) — Grauwe gans.

13 Maart 1935, 4 laag langs bij kerkhof → ZZW.

Anser species — gans).

Winter 1939/1940, ganzen in weiland tijdens koude periode, volgens betrouwbare mededelingen. Begin Febr. 1941, zie onder *Cygnus*.

Anas platyrhynchos subspecies — Wilde eend.

7 Juni 1938, ♂ en ♀ van uit zee komend en dalend in weiland; later 2 ♂♂, die 1 ♀ achtervolgen, van het land af zee op. 2 Aug. 1940, 2 uit sloot opgejaagd, later 5 (deels zelfde?). 3 Aug. 1940, 8 uit sloot opgejaagd. 18 April 1941, eerst ♂, even later ♀ opgejaagd in weiland; ♀ keert spoedig terug, zo ook later het ♂. 19 April 1941, ♀ opgejaagd van nest in slootwal, met 1 ei (iets verderop liggen schaalresten van minstens 2 eieren); later komt ♂ in zelfde omgeving: verder 1 paartje invallend op „Staat” en 1 paartje rustend aldaar. 15 Mei 1941, nest leeg, maar er zit veel dons in en ♀ vliegt kwakend op, even later terugkerend met ♂; 2 op „Staat” en 2 zwemmend in „Ijselmeer” aan NW-zijde (E.).

Anas crecca crecca L. — Wintertaling.

19 April 1941, paartje opgejaagd bij „Staat”; later komt dit terug.

Anas querquedula L. — Zomertaling.

31 Mei 1941, paartje op „Staat”.

Anas penelope L. — Smient.

Aythya marila marila (L.) — Toppereend.

13 Maart 1935, 8 op zee, buiten de haven. 27 Mei 1939, paartje en 1 ♂ op zee bij „Staat”. 19 April 1941, ca 200 (ruw geschat) in hoek tussen Urk en dijk naar Lemmer.

? *Aythya* species.

Bucephala clangula clangula (L.) — Brilduiker.

13 Maart 1935, 2 in zee aan Oostzijde.

Mergus serrator L. — Middelste zaagbek.

Mergus species — zaagbek.

Phalacrocorax carbo sinensis (Shaw en Nodder).

Met uitzondering van 13 Maart 1935, 11 Maart 1936 en 18 Mei 1937, steeds aanwezig, vooral veel op „Staat” in Augustus en September, veel minder op 18 en 19 April 1941, 15 Mei 1941, 27 Mei 1939, 31 Mei 1941 en 7 Juni 1938.

Podiceps cristatus cristatus (L.) — Fuut.

Colymbus stellatus Pontopp. — Roodkeelduiker.

Colymbus species.

Columba palumbus palumbus L. — Bosduif.

19 April 1941, 1 bij kerkhof en 1 in slootwal in weiland (zelfde?).

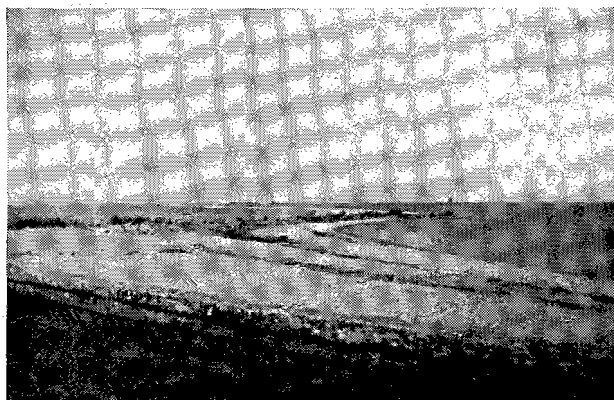

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 9. Urk, Aug. 1940. De „Staat”, gezien van het eiland af; rustplaats van aalscholvers en meeuwen; vóór de afsluiting van de Zuiderzee ook van zeehonden.

Haematopus ostralegus subspecies — Scholekster.

5 Sept. 1938, 2 vliegend langs Noordzijde, naar „Staat”. 15 Mei 1941, 2 opvliegend uit weiland en verdwijnend in NW-richting (E.). 31 Mei 1941, 1 vliegend binnen zuidelijke polderdijk → Urk; later 2 in weiland; weer later 3 vliegend langs „Staat”.

Charadrius hiaticula hiaticula L. — Bontbekpluvier.

13 Maart 1935, 2 × 1 en 1 × 2 in weiland, mogelijk zelfde. 11 Maart 1936, grote troep in weiland (met bonte strandlopers). 2 Sept. 1936, enkele buiten beschoeiing (2 verzameld; coll. t e n K a t e). 3 Sept. 1936, enige op „Staat”. 3 Aug. 1940, 2 op „Staat”; later 2 buiten beschoeiing.

Charadrius alexandrinus alexandrinus L. — Strandpluvier.

15 Mei 1941, 2 op „Staat” (E.).

Charadrius apricarius subspecies — Goudpluvier.

15 Mei 1941, 7 in prachtkleed buiten beschoeiing (E.).

Vanellus vanellus (L.) — Kievit.

18 Mei 1937, 2 in weiland, opvliegend maar weer invallend. 7 Juni 1938, 2 en 1 in weiland; later 1 van boven land → NNO zee op, uit gezicht verdwijnend. 2 Aug. 1940, ca 9.15 nm 2 overvliegend bij haven. 3 Aug. 1940, ruim 30 overvliegend, uit gezicht verdwijnend aan Noordzijde. 31 Mei 1941, 1 opgejaagd uit weiland, verderop weer invallend; 3 boven land vliegend → W en over dijk naar Lemmer uit gezicht verdwijnend. 26 Juni 1941, 3 vliegend over eiland → ZW (E.).

Arenaria interpres interpres (L.) — Steenloper.

2 Sept. 1936, enkele buiten beschoeiing (1 verzameld; coll. t e n K a t e); later minstens 7 op „Staat”. 3 Sept. 1936, enkele heen en weer vliegend bij „Staat”.

Philomachus pugnax (L.) — Kempshaan.

5 Sept. 1938, ca 25 in weiland. 2 en 3 Aug. 1940, zwerm in weiland. 18 April 1941, 1 (dubieus) in hoek tussen Urk en dijk naar Lemmer.

Crocethia alba (Pall.) — Drieteenzandloper.

3 Sept. 1936, minstens 4 op „Staat” (1 verzameld; coll. t e n K a t e).

Calidris canutus canutus (L.) — Kanoetstrandloper.

Calidris alpina subspecies — Bonte strandloper.

13 Maart 1935, op diverse plaatsen in weiland, tenslotte ca 100 bij elkaar; klein koppeltje, vermoedelijk deze species, bij „Staat”, → ONO zee op. 11 Maart 1936, grote troep in weiland (met bontbekpluvieren). 3 Aug. 1940, 2 in prachtkleed op „Staat”.

Calidris testacea (Pall.) — Krombekstrandloper.

Calidris minuta (Leisl.) — Kleine strandloper.

Tringa hypoleucos L. — Oeverloper.

2 en 3 Sept. 1936, enkele buiten beschoeiing en een paar aan een sloot. 13 Mei 1937, 1 op „Staat”; 5 en 2 buiten beschoeiing. 5 Sep. 1938, 1 op „Staat”; heel wat (o.a. 5 à 6 op één plek) buiten de beschoeiing. 27 Mei 1939, 1 op beschoeiing; verderop weer 1, vermoedelijk niet dezelfde. 2 Aug. 1940, enkele in weiland. 3 Aug. 1940, 1 bij „Staat”; 1 op beschoeiing en 1 op krib daarbuiten. 15 Mei 1941, 2 aan slootkant; 3 buiten beschoeiing (E.).

Tringa glareola L. — Bosruiter.

3 Aug. 1940, 1 boven weiland (roep enige malen gehoord). 15 Mei 1941, 1 buiten beschoeiing (E.).

Tringa ochropus L. — Witgatje.

18 April 1941, 2 opvliegend uit weiland.

Tringa totanus subspecies — Tureluur.

2 Sept. 1936, 1 of 2 buiten beschoeiing; later roep gehoord. 18 Mei 1937, 1 (dubieus) boven weiland. 2 en 3 Aug. 1940, enige, heen en weer vliegend in weiland. 18 April 1941, 2 in hoek tussen Urk en dijk naar Lemmer (E.); 4 in weiland. 19 April 1941, 1 in weiland; later nog een paar maal roep gehoord. 15 Mei 1941, eenmaal gehoord; later 1 op „Staat” (E.).

Tringa erythropus (Pall.) — Zwarte ruiter.

Tringa nebularia (Gunn.) — Groenpootruiter.

15 Mei 1941, 1 op „Staat” (E.).

Limosa lapponica lapponica (L.) — Rosse grutto.

2 en 3 Aug. 1940, 1 (met 9 regenwulpen) in weiland.

Limosa limosa limosa (L.) — Grutto.

5 Sept. 1938, 5 en 2 in weiland. 19 April 1941, 1 grutto (*lapponica* niet

absoluut uitgesloten) over eiland naar Oostzijde, daar zuidelijk koersend naar de polderdijk.

Numenius arquata arquata (L.) — Wulp.

Numenius phaeopus phaeopus (L.) — Regenwulp.

2 Sept. 1936, 1 buiten beschoeiing; te voren vloog waarschijnlijk 1 landwaarts. 2 en 3 Aug. 1940, 9 (met 1 rosse grutto) in weiland.

Capella gallinago subspecies — Watersnip.

11 Maart 1936, 2 × 3 (mogelijk zelfde) opgejaagd in weiland. 5 Sept. 1938, herhaaldelijk 1 opgejaagd in weiland. 3 Aug. 1940, 1 ibidem. 18 April 1941, 2 en 1 ibidem.

Lymnocyrtus minimus (Brünn.) — Bokje.

4/5 Nov. 1935, ♀ doodgevlogen tegen vuurtoren (ontvangen van lichtwachter Loosman; coll. ten Kate).

Chlidonias niger niger (L.) — Zwarte stern.

5 Sept. 1938, vrij veel buiten beschoeiing, ad. en juv.; ook bij grote troep meeuwen en sterns in weiland. 27 Mei 1939, enige vliegend bij de zuidelijke polderdijk, even buiten Urk. 2 en 3 Aug. 1940, bij en boven het eiland en veel op „Staart”. 19 April 1941, 11 achter op „Staart”; vliegen → ZO het „Ijsselmeer” op, even later gevolgd door nog 4 à 5 ex. 15 Mei 1941, enkele op „Staart” (E.).

Gelochelidon nilotica nilotica (Gm.) — Lachstern.

27 Mei 1939, 2, zeer waarschijnlijk deze species, vliegend langs Oostzijde, → „Staart”.

Sterna sandvicensis sandvicensis Lath. — Grote stern.

2 Sept. 1936, veel in weiland en vrijveel op „Staart”. 3 Sept. 1936, veel in weiland. 18 Mei 1937, enkele, vliegend boven eiland. 7 Juni 1938, een paar maal gehoord en gezien vóór aankomst in haven. 27 Mei 1939, telkens roep gehoord. 2 en 3 Aug. 1940, veel bij en boven het eiland en veel op „Staart”. 15 Mei 1941, telkens enkele overvliegend; enige honderden op „Staart” (E.). 31 Mei 1941, vrijveel op droog gelopen grond in hoek tussen Urk en dijk naar Lemmer; ook bij „Staart”.

Sterna hirundo hirundo L. — Visdief.

2 en 3 Sept. 1936, aantal tussen grote troep meeuwen en sterns in weiland. 18 Mei 1937, enkele op beschoeiing; later 1 ziek ex. (*hirundo* vel *macrura*) buiten beschoeiing. 5 Sept. 1938, aantal ad. en juv. buiten beschoeiing; ook tussen een paar troepen meeuwen en sterns in weiland. 27 Mei 1939, enige de boot volgend, als deze pas buiten de haven is. 2 en 3 Aug. 1940, aantal bij en boven eiland en op „Staart”. 19 April 1941, 5 achter op „Staart”, vliegen later → ZO „Ijsselmeer” op. 15 Mei 1941, telkens enkele overvliegend (E.). 31 Mei 1941, aantal op drooggelopen gronden in hoek tussen Urk en dijk naar Lemmer en ook bij „Staart”.

Sterna albifrons albifrons (Pall.) — Dwergstern.

15 Mei 1941, 1 op „Staart” (E.).

Larus ridibundus ridibundus L. — Kapmeew.

Op alle data waargenomen.

Larus canus canus L. — Kleine zeemeeuw.

Op alle data waargenomen.

Larus argentatus argentatus Pont. — Zilvermeeuw.

Met uitzondering van 5 Sept. 1938 op alle data waargenomen; op 18 Mei 1937 slechts 1 ad. in haven; op 7 Juni 1938 enkele bij en in haven; op 27 Mei 1939 aan kust bij vuurtoren; op 18 en 19 April en op 31 Mei 1941 veel ad. in haven.

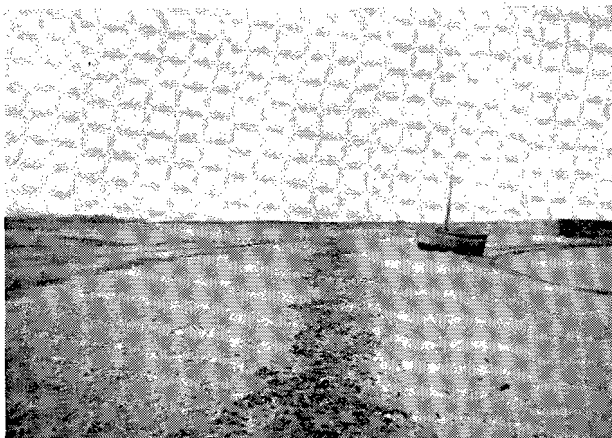

Foto C. G. B. ten Kate.

Fig. 10. Urk, 19 April 1941. De „Staat”, die door het uitpompen steeds hoger en breder boven het water uitsteekt; op de achtergrond het eiland (geheel links het dorp).

Larus fuscus subspecies — Kleine mantelmeeuw.

Larus marinus L. — Grote mantelmeeuw.

Met uitzondering van 18 Mei 1937, 7 Juni 1938 en 27 Mei 1939 steeds waargenomen, in sterk wisselend aantal; op 2 en 3 Aug. 1940 vele honderden op „Staat”, o.a. één troep van ca 150.

Stercorarius parasiticus (L.) — Kleine jager.

27 Sept. 1940, juv. ziek aangetroffen op Noordoostpolderdijk, enkele km benoorden Urk (coll. t e n K a t e; Limosa, 13, p. 148).

Alle alle alle (L.) — Kleine alk.

3 Dec. 1936, ♂, dat reeds de vorige dag was waargenomen, dood gevonden op een der havendammen (coll. t e n K a t e; Limosa, 10, p. 67).

Gallinula chloropus chloropus (L.) — Waterhoen.

12 Dec. 1936, 1 aangetroffen in vissersboot in haven; 15 Dec. ontvangen en, geringd met Leiden no. 120654, weer vrijgelaten in de plantsoengracht te Kampen.

Kampen, einde Juni 1941.